

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ЦЕНТРІВ У ГЛОБАЛЬНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ

EVOLUTION OF APPROACHES TO INTERNATIONAL FINANCIAL CENTRES IN GLOBAL TERMS OF DEVELOPMENT

Ліфанова М.І.

аспірант кафедри міжнародної економіки,
Тернопільський національний економічний університет

Розглянуто основні еволюційні підходи до визначення поняття «міжнародний фінансовий центр». Проаналізовано основні підходи різних економічних шкіл до змісту міжнародного фінансового центру. Обґрунтовано важливість вивчення міжнародних фінансових центрів, які в глобальних умовах розвитку є невіддільним складником світового фінансового ринку.

Ключові слова: фінансові центри, фінансові потоки, глобалізація, глобальне місто, периферія, основна зона, ядро, міста-столиці, міста-шлюзи, поляризація.

Рассмотрены основные эволюционные подходы к определению понятия «международный финансовый центр». Проанализированы основные подходы различных экономических школ к содержанию международного финансового центра. Обоснована важность изучения международных финансовых центров, которые в глобальных условиях развития является неотъемлемой составляющей частью мирового финансового рынка.

Ключевые слова: финансовые центры, финансовые потоки, глобализация, глобальный город, периферия, основная зона, ядро, города-столицы, города-шлюзи, поляризация.

Describes the main evolutionary approaches to the definition of «international financial center». The basic approaches of different economic schools to the maintenance of international financial center. It justifies the importance of studying international financial centers, the global development is an inalienable part of the global financial market.

Keywords: financial centers, financial flows, globalization, global city, the periphery, the core area, the core city, the capital city gateways, polarization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап розвитку глобальної фінансової системи характеризується свободою пересування капіталу в міжнародному масштабі та функціонуванням національних економік і виступає ключовою умовою розвитку світової економіки. Головним чинником формування фінансової системи є процес глобалізації, найбільший прогрес якого спостерігається саме у фінансовій сфері.

Глобалізація сучасного фінансового середовища та її наслідки, зокрема, асиметрія фінансового ринку та фінансові кризи, визначають подальший розвиток світової економіки, спрямований на лібералізацію міжнародних фінансово-кредитних відносин. Протягом останніх десятиліть уряди розвинутих країн поступово зменшують своє втручання на внутрішньому фінансовому ринку.

Важливим критерієм фінансової глобалізації є ріст фінансових активів. З 90-х рр. ХХ ст. спостерігалася позитивна динаміка збільшення обсягу фінансових активів, які зростали разом з обсягом ВВП. Проте після 80-х рр. відбулося швидке зростання фінансових активів більше

ніж в чотири рази. Починаючи з 1990 р. у США відсоткове відношення обсягу фінансових активів до ВВП збільшилося майже вдвічі порівняно з попередніми роками, що свідчить про зростання обсягів фінансових активів у країні порівняно з реальним виробництвом [2]. За останні 40 р. приріст депозитів був зумовлений різким зростанням обсягу акціонерного капіталу великих компаній на розвинених ринках. Але фінансова криза 2008 р. створила деякі перепони та пригальмувала цю тенденцію. Усе це підтверджує досить високий рівень глобалізації фінансових ринків. Під впливом взаємозалежних економічних явищ виникає «ефект падаючого доміно», яке в результаті приведе до затяжного фінансового колапсу. Криза фінансової системи розпочинається з розвинених країн, де розташовані головні фінансові центри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Питанням еволюції підходів до міжнародних фінансових центрів присвячені праці таких закордонних дослідників, як: С. Сассен, П. Хол, Дж. Фрідман, П. Кравець, І. Дуель, Н. Слуката та інших.

Успішно вивчають цю тему й вітчизняні вчені, зокрема: А. Айрапетян, Х. Головчак, Р. Крамаренко, Н. Орлова та інші. При цьому сучасна наука не має єдиного визначеного підходу до міжнародних фінансових центрів, який би підтримали як науковці, так і експерти, а тому потребує додаткових системних досліджень.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є визначення еволюційних підходів до міжнародних фінансових центрів в глобальних умовах розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Починаючи з кінця ХХ ст. міжнародні фінансові центри стали невіддільним складником світового фінансового ринку. У них зосереджуються всі фінансові потоки, які сприяють зростанню обсягів ВВП та забезпечують надходження інвестицій у країну. Крім того, фінансові центри є важливим фактором досягнення макроекономіч-

ної стабільності та достатку країни. Серцем фінансового центру є глобальне місто, де вони базуються [4, с. 386].

Сьогодні саме міста є рушійною силою економічного зростання, руху капіталів, міграційних, інтеграційних процесів. Формування концепцій глобальних міст має тривалу історію (див. табл. 1), яка характеризується використанням низки нових понять, зокрема, метрополіс, світовий центр, світове місто, глобальне місто, столиця капіталів, міжнародне місто тощо.

Як видно із таблиці 1, вперше термін «глобальне місто» було вжите економістом та соціологом С. Сассен у праці «Глобальне місто Лондон, Нью-Йорк, Токіо». На думку авторки, глобальні міста – це стратегічні центри, в яких відбувається концентрація транскордонних фінансових потоків та високотехнологічних послуг [8, с. 12]

Глобальним містам, згідно з концепцією С. Сассен, належить новітня стратегічна роль. Більшість таких міст виконують роль «акторів»

Таблиця 1

Еволюція поняття «глобальне місто»

Автор	Праця	Термін	Тлумачення	Ознака
П. Геддес	«Міста в еволюції», 1915	Світовий центр	Місто, яке відіграє важливу роль в економічному розвитку світу	Виділяється непропорційно високою кількістю бізнес-зустрічей
П. Хол	«Світові міста», 1966	Світове місто	Місто, де ведеться більша частина міжнародного бізнесу, верхівки світової ієрархії	Виділяється надпропорційною часткою участі міста у світовому бізнесі; центр економічної та політичної потужності, оскільки тут зосереджені національні уряди
Г. Рід	«Гегемонія інтернаціональних фінансових центрів», 1981	Столиця капіталів	Міста як міжнародний чи наднаціональний фінансовий центр	Наявні риси накопичення та концентрації капіталу
Дж. Фрідман	«Формування світових міст», «Гіпотеза світового міста», 1986	Світове місто	Місто з домінуванням фінансової сфери та сектора послуг	Виділяє ієрархію світових міст залежно від їх інтеграції у світову систему
С. Сассен	«Глобальне місто: Лондон, Нью-Йорк, Токіо», 1991, 2001	Глобальне місто	Місто – це стратегічний центр концентрації транскордонних фінансових потоків	Являє собою головним вузлом у взаємозалежних системах грошей та інформації, служить магнітом для притягування грошей
П. Тейлор і група GaWC	Наукові роботи з середини 1990-х рр.	Світове та глобальне місто	Місто як центр корпоративних послуг	Має ознаки великих постіндустріальних територій
П. Маркузе та Р. ван Кемпен	«Глобалізуючі міста: новий простраційний порядок», 2000	Місто, що глобалізується	Місто, що розвивається	Мається на увазі не статус міста, а напрям розвитку, якого воно дотримується

Джерело: побудовано автором на основі [3; 4; 8; 9; 11; 12]

міжнародних відносин, але зараз вони набули нових функцій:

1. Місто перетворилося на «командний пункт» – центр управління світової економіки.

2. Місто як головний центр розміщення фінансових компаній з надання спеціалізованих послуг, які впливають на економічний розвиток країни.

3. Місто як центр інновацій у новостворених галузях.

4. Місто як головний ринок, на якому купуються, продаються та обмінюються фінансовими продуктами.

Глобальні міста почали з'являтися ще на початку 70-х рр., коли капітал почав інтенсивно переміщуватися між ринками, зросла кількість спеціалізованих фінансових центрів. Наступний етап посилення «глобальності» міст припадав на початок 90-х р. і зумовив подальше зростання популярності неолібералізму в розвинутих країнах та країнах, що розвиваються.

Глобальні міста, згідно з твердженням С. Сас-сен, мають більше спільних ознак між собою, ніж з іншими містами у своїх країнах [8, с. 14].

Якщо порівнювати глобальне місто та фінансовий центр, то останній більш конкретний і має вирішальне значення під час створення та надання послуг у фінансовій сфері. Але той факт, що Маямі почало набувати функцій глобального міста ще з 80-р. XX ст., не дає нам права називати його міжнародним фінансовим центром.

Сутність фінансових центрів дає можливість зрозуміти урбаністичну модель П. Хола [12]. Автор у книзі «Світові міста» виділив такі їх центри:

- політичної влади;
- міжнародної торгівлі;
- банківської та страхової справи;
- концентрації кваліфікованого персоналу;
- інформації;
- культури та мистецтва.

Згідно із цією моделлю, всі міста світу поділяються за рівнем світового розвитку на чотири групи.

До першої групи (Альфа-міста) належать міста-столиці, які глобально впливають на розвиток інших міст: Лондон, Париж, Нью-Йорк, Токіо, Гонконг, Сінгапур.

Таблиця 2

Основні положення та гіпотези світового міста за Дж. Фрідманом

Гіпотеза	Положення
Характер інтеграції міста у світову економіку є вирішальним для всіх структурних змін, що відбуваються в ньому	Місто – це просторово інтегрована економічна та соціальна система на певній території. Форма може змінюватися, але зміни, що відбуваються у містах, є зовнішньоіндуковані обсягом потоків транснаціонального капіталу
Міста використовуються глобальним капіталом як «базові точки» для організації виробництва й ринків	Дж. Фрідман представляє ієрархію світових міст на основі характеру їх інтеграції у світову економіку. Критеріями відбору при цьому є великі фінансові центри; штаб-квартири транснаціональних корпорацій; швидке зростання сектора бізнес-послуг; вагомий виробничий центр; основний транспортний вузол; населення
Глобальні функції управління світовими містами виражаються в їх виробничій структурі й структурі ринків праці	Збільшення світових міст спостерігається в окремих секторах і галузях економіки; світові міста відіграють ідеологічну роль як центри розробки й поширення знань та мистецтва; робоча сила поділяється на професіоналів із високою заробітною платою й низькооплачуваних працівників
Світові міста є головним місцем для накопичення й концентрації капіталу	Деякі світові міста є нетиповими, і їм не притаманна висока концентрація прямих іноземних інвестицій
Світові міста є дестинаціями для великої кількості як внутрішніх, так і міжнародних мігрантів	Як внутрішні, так і міжнародні мігранти сприяють економічному зростанню в провідних країнах і їх містах. Останні намагаються приборкати низькокваліфікованих іммігрантів та створюють попит на спеціалістів у рамках законодавства й спеціальних програм
Формування світових міст демонструє основні протиріччя індустріального капіталізму, зокрема просторової класової поляризації	Дж. Фрідман ідентифікує три виміри просторової поляризації: глобальний – збільшення прірви між багатими й потужними економіками та периферійними країнами; регіональний – виражає нерівність між регіонами з високим і низьким рівнем доходів у межах держави; і локальний – включає класову поляризацію
Темпи збільшення світових міст генерують соціальні витрати, які перевищують фінансові можливості держави	Швидкий приплив бідних робітників у світові міста з-за кордону чи з інших регіонів країни генерує величезні потреби в суспільному відтворенні. Ці потреби все частіше протистоять іншим потребам, які породжені транснаціональним капіталом для економічної інфраструктури або панівною елітою для власного суспільного відтворення

Джерело: побудовано автором на основі [12]

До другої групи (Бета-міста) автор відносить міста-шлюзи: Сан-Франциско, Москву, Цюріх, Сан-Паулу, Сідней, Сеул.

Третю групу (Гамма-міста) складають регіональні (периферійні) міста, які є центрами комунікацій, інформації та комерції: Амстердам, Бостон, Варшава, Дюссельдорф, Женева, Йоханнесбург, Мельбурн, Стокгольм.

Остання група (Дельта-міста) є найчисельніша. До неї входять адміністративні центри, які впливають на локальному рівні: Дублін, Хельсінкі, Люксембург, Вена, Афіни, Дубаї, Київ, Балтімор та ін.

С. Хол визначив ідею світового міста як такого, в якому «здійснюється непропорційно велика частка найбільш важливого світового бізнесу» [12]. Отже, поняття світового міста ототожнюється із сутністю фінансового центру.

Близько до висловлювань С. Хола є модель Нобелівського лауреата, американського економіста «центр-периферія» Дж. Фрідмана [11], основні положення якої викладені у праці «Гіпотеза світового міста». У цій роботі автор вказує на те, що глобальне місто обов'язково є світовим фінансовим центром, а також великим транспортно-комунікативним, діловим вузлом міжнародного значення. Центр розвивається за допомогою постійних інновацій та агломераційного ефекту. Антиподом центру є периферія.

У дослідницькій праці «Гіпотеза світового міста» Дж. Фрідман сформулював ідею глобальної ієрархії міст, відповідно до якої Нью-Йорк, Лондон та Токіо відносяться до світових фінансових центрів [11, с. 319]. Такі міста, як Амстердам, Лос-Анджелес, Маямі, Сінгапур та Франкфурт – мультинаціональні центри, а Мадрид, Мехіко, Париж, Сан-Паулу, Сеул, Сідней та Цюріх автор відносить до локальних центрів. Всі вони входять в єдину глобальну мережу міст (див. табл. 2).

Дж. Фрідман досліджує низку міст Азії та Австралії і пропонує нову дослідницьку стратегію: аналізувати просторову організацію нового міжнародного поділу праці. Головна її риса в тому, що міста або міські регіони, не держави, становлять найважливіші географічні одиниці [11, с. 30].

Дж. Фрідман запропонував авторський перелік основних фінансових центрів, використовуючи два основні критерії. Так, залежно від рівня інтеграції у світову економіку фінансові центри поділяються на первинні та вторинні центри. До первинних автор відносить Лондон, Париж, Нью-Йорк, Токіо тощо, до вторинних – Брюссель, Мадрид, Торонто, Сідней та інші. Більшість із первинних фінансових центрів розташовані в економічно розвинених країнах.

Дж. Фрідман вважає, що за типами країни фінансові центри поділяються на центри найбільш індустріально розвинених країн та центри країн напівпериферії. Така позиція збігається із вченням іншого Нобелівського лауреата П. Круг-

мана, який у праці «Зростаюча віддача й економічна географія» характеризував поділ регіонів на високотехнологічні «основні зони, ядро» та менш розвинені «периферію». У «ядрі» відбувається концентрація капіталу та трудових ресурсів, впровадження інновацій, тому це приводить до швидкого розвитку «основної зони». Проте коли всі компанії одного профілю сконцентровані в «ядрі», компанія, що вирішила переміститися у периферію, стає там монополістом. На периферії можуть виникати нові фінансові центри, як це сталося із Гонконгом, Шанхаєм. Тому розвиток світової економіки за принципом «центр-периферія» є неминучим [7, с. 212].

З ідеологічних перспектив підхід до фінансових центрів зроблений з позиції лібертаріанства. Вільна ринкова економіка вибрана не випадково як точка відліку. Вона визначається розвитком столиць капіталу та являє собою вищу форму їх існування. Незважаючи на загальний позитивний ринковий настрій, в еволюції фінансових центрів є багато суперечливих моментів. Формування фінансових центрів характеризується постійною боротьбою, протиборством ентропії і виживання.

Таким чином, фінансові центри можна розглядати з позиції різних економічних шкіл. Справа в тому, що жодна економічна школа чи теорія не висунула у ролі об'єкта свого аналізу проблему фінансового центру. Оскільки, фінансові центри почали інтенсивно розвиватися лише в останні роки минулого століття, тому їм ще належить отримати належне місце серед основних економічних шкіл.

До того ж сама складність предмета, в якій економічні проблеми безпосереднім чином пов'язані та переплітаються з неекономічними, ускладнює перехід до розробки теорії фінансових центрів.

Однак низка питань розвитку ринкових і державних сил, світової економіки, фінансових інститутів, грошей і капіталу, безперечно, належить до обраної нами теми.

Мета формування міжнародних фінансових центрів полягає у залученні капіталу в країну, розвиток фінансової інфраструктури, забезпечення соціальної стабільності населення, що в цілому сприяє зростанню ВВП країни. Однак не можна залишити без уваги й загрози для країни, які виникають у результаті активної інтеграції у світовий фінансовий ринок: ризик швидкого впливу капіталу, ймовірність збільшення масштабів фінансового шахрайства, підвищення залежності від політичної ситуації в країні [1, с. 71].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, у ході дослідження ми встановили, що в умовах панування світової фінансової системи фінансові центри є єдиною можливим способом збереження державного фінансового і технологічного суверенітету країн базування та країн-учасниць.

Подальше дослідження передбачає формування в Україні міжнародного фінансового центру. Оскільки світова практика показує, що міжнародний фінансовий центр можна створити навіть у найнепридатніших для

життя містах, таких як міста в пустині чи в містах, які не мають підтримки сильної економіки. Головне правильно вибрати стратегію розвитку і створити сприятливі для їх діяльності умови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Айрапетян А. Финансовые центры в современной экономике / А. Айрапетян // Общество и экономика. – 2015. – № 3. – С. 67–78.
2. Головчак Х. Міжнародні фінансові центри: сутнісна характеристика та критерії функціонування / Х. Головчак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13068/1/29_Golovchak_61-63_69.pdf.
3. Глобальный город: теория и реальность / Н. Слуки. – М.: Аванглион, 2007. – 243 с.
4. Кравец П. Мирове фінансові центри в посткризисний період / П. Кравец, І. Дуэль // Аудит и финансовый анализ. – 2010. – № 2. – С. 386–395.
5. Крамаренко Р. Роль мегаполісів як суб'єктів міжнародних відносин / Р. Крамаренко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2013. – Т. 21. – Вип. 7 (2). – С. 201–205.
6. Орлова Н. Особливості розвитку світового фінансового ринку в умовах глобалізації / Н. Орлова // Схід. – 2007. – № 5 (83). – С. 5–9.
7. Ресурси і моделі глобального економічного розвитку: [монографія] / [Д. Лук'яненко, А. Поручник, А. Колот, Я. Столярчук та ін.]; за заг. ред. Д. Лук'яненка, А. Поручника. – К.: КНЕУ, 2011. – 703 с.
8. Сассен С. Глобальный город: введение понятия / С. Сассен; под ред. Н. Слуки. – М.: Аванглион, 2007. – 232 с.
9. Слука Н. Эволюция концепции «мировых городов» / Н. Слука // Региональные исследования. – 2005. – № 3. – С. 19–37.
10. Чернова Г. Глобальні міста та сучасні тенденції їх розвитку / В. Чернова, Ю. Касянчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusnauka.com/17_PMN_2014/Geographia/9_172066.doc.html.
11. Friedmann J. The world city Hypothesis / J. Friedmann. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – P. 317–330.
12. Hall P. The World's Urban System: A European Perspective / P. Hall. – London: Global Urban Development, 2006. – 93 p.